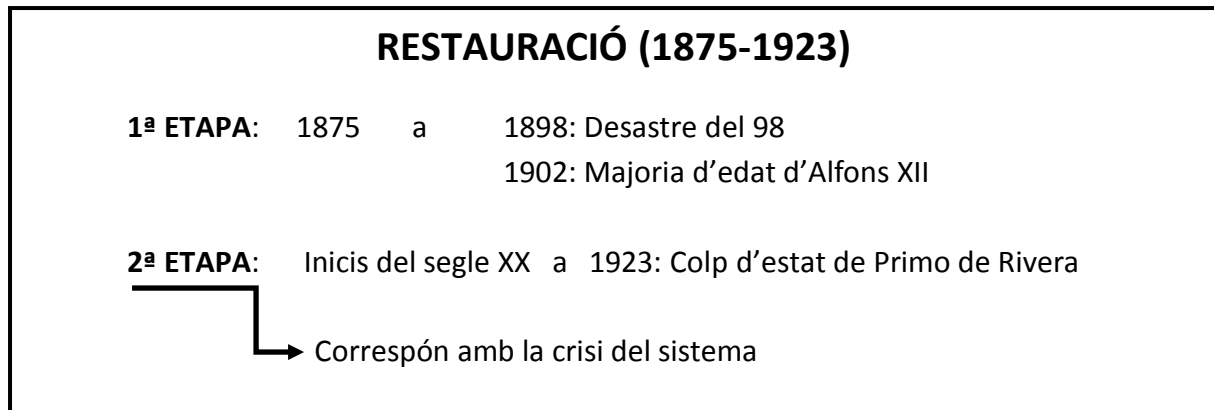

LA CRISI DE LA RESTAURACIÓ (1898-1923)

Prof. Leoncio Gazulla Gil. IES BIAR

EL FUNCIONAMENT DEL SISTEMA

El torn regular entre els partits dinàstics (liberal i conservador) exigia, per definició, la MANIPULACIÓ ELECTORAL ja que es impensable que l'electorat, especialment a partir de 1890 en que s'aprovà el sufragi universal, canviara majoritàriament el sentit del seu vot segons les necessitats de l'alternança entre els partits.

Així, durant la Restauració, s'inverteixen els termes d'un sistema parlamentari i no son les eleccions les que fan el govern, sinó el govern el que "fa" les eleccions.

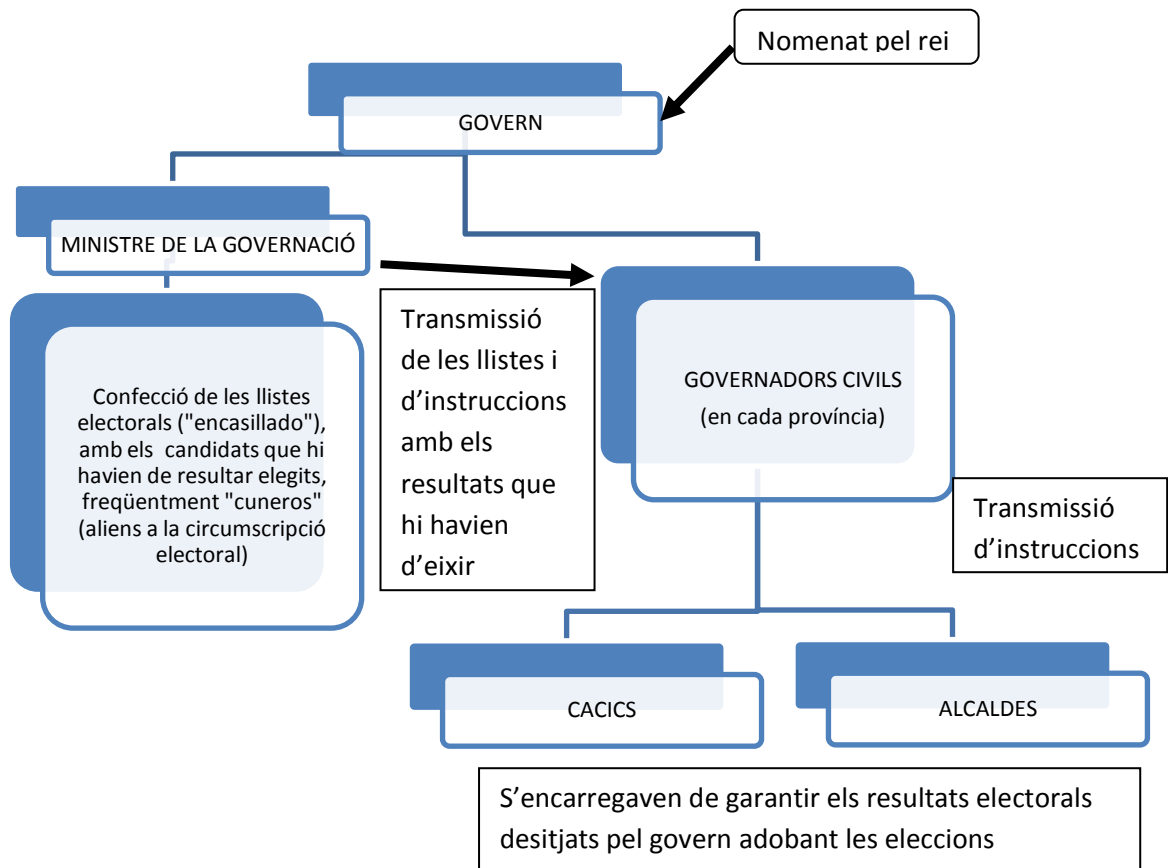
Quan el partit en el govern sofria un gran desgast, el rei convocava el cap de l'oposició per a que formara un nou govern. Aquest nou govern, convocava les eleccions per obtenir una majoria parlamentaria que li garantira una acció de govern còmoda. Això determinava la necessitat de l'adobament de les eleccions, ja que unes votacions lliures implicaven riscos, especialment, que el partit en el govern es trobara en minoria en el parlament.

La manipulació electoral o "pucherazo" (tupinada), incloïa diversos mecanismes: compra de vots, pressió a l'elector, manipulació del cens o de les actes electorals...

Y era possible per:

1) El fort centralisme de l'estat

La dependència de les autoritats provincials (governadors civils) i locals (alcaldes) del govern central permetia que les instruccions electorals d'aquest arribaren a qualsevol lloc del país, garantint l'elecció dels candidats "ministerials", es a dir, proposats pel ministeri de la governació.

2) El caciquisme.

Els cacics eren persones amb una gran influència política o econòmica, especialment en el món rural, que podien orientar o influir sobre el vot, per la seua capacitat de exercir activitats discriminatòries sobre els electors (a favor o en contra) o d'aconseguir del partit governant determinats beneficis per a la col·lectivitat (una nova carretera, un pont...).

Sovint eren rics propietaris agraris que donaven faena (o no) als jornalers locals. També podien ser advocats, notaris o funcionaris de l'administració que controlaven els ajuntaments i podien resoldre o complicar els tràmits burocràtics i administratius (com el sorteig de les quintes)

3) El districtes uninominals

La llei electoral permetia que als districtes que sols elegien un diputat, foren innecessàries les eleccions quan es presentava un únic candidat que, lògicament, pertanyia al partit que convocava les eleccions. Aquest únic candidat eixia nominat directament.

A partir de 1906, aquest sistema s'amplia als districtes plurinominals, quan el nombre de candidats fora igual als dels diputats a elegir. D'aquesta manera, en molts districtes era innecessària la votació, i, per tant, la manipulació electoral.

El pacte entre els partits dinàstics (alternança i acord tàcit de que cap d'ells en la seua acció de govern, aprovaria una actuació que l'altre haja d'anul·lar, renovat en 1885, a la mort d'Alfons XII en el pacte d'El Pardo i la manipulació electoral garantiren el funcionament del sistema fins a 1923, encara que a partir de 1898 (crisi o "Desastre" del 98) amb creixents dificultats per l'aparició de diversos problemes que es feren palesos en episodis de crisis (la pròpia crisi del 98, la setmana tràgica de Barcelona en 1909, la crisi de 1917) dels quals el sistema va arribar a eixir fins a la seua descomposició definitiva, entre 1917 i 1923.

ELS PROBLEMES DE LA RESTAURACIÓ I LES SEUES CONTRADICCIONS

El problema polític

1.1. **La manipulació electoral feia innecessari** per als partits dinàstics **buscar el suport dels electors** (era prou adobar les eleccions), que haguera estat fonamental en un sistema parlamentari amb eleccions lliures, especialment a partir de 1890, amb l'aprovació del sufragi universal.

En conseqüència:

- Els partits del torn no es transformen en partits de masses. Mes aviat amb l'entrada del nou segle aniran patint una progressiva descomposició per les dissensions internes i la falta de lideratge, rere la desaparició de Cánovas en 1897 i Sagasta en 1903.
- L'estat liberal no es transforma en un estat democràtic (com succeeix en altres països d'Europa) malgrat els intents regeneracionistes d'instaurar un democràcia des de dalt (la qual cosa significaria renunciar a la manipulació electoral) de Maura i Canalejas.
- La major part de la població no participa en la farsa electoral i l'abstenció està propera al 70%.
- Així, es produeix un creixent divorci entre el sistema i el poble que, allunyat dels partits del torn, recolzarà idees alienes al mateix, especialment el republicanisme, el socialisme i l'anarquisme, que es convertiran en ideologies de masses.

1.2. **El bipartidisme exclou un gran nombre de forces i opinions polítiques** mentre que amb la creixent pèrdua del suport popular, la representativitat dels partits dinàstics es progressivament menor.

- **ELS CARLINS**, antiliberals i defensors de la tradició i la religió, es presentaven com la única força política autènticament catòlica, però, el suport del vaticà a la dinastia borbònica dificultà aquesta imatge. Tot i que, després de la Tercera Guerra Carlina (1872-1876), havien perdut la seua capacitat per organitzar noves insurreccions, van sobreviure políticament tant el partit carlí, com el partit tradicionalista, escissió integrista de l'anterior.
- **EL REPUBLICANISME**, gran vençut de la restauració borbònica i fortament dividit, reviscolà amb la introducció del sufragi universal (1890) i la formació de la UNIÓ

REPUBLICANA (aliança electoral que agrupava les diferents famílies republicanes). Tot i això, amb el nou segle van perdre una gran part de les seues bases electorals a favor del moviment obrer, que experimentà un gran creixement.

(En 1908, una escissió de la UNIO REPUBLICANA crea el PARTIT RADICAL, demagògic, populista i anticlerical, dirigit per Alejandro Lerroux, que arribarà al govern durant la Segona República).

- L'aparició del **NACIONALISME POLÍTIC** com a reacció a la centralització uniformadora del sistema i la seua consolidació a la última dècada del segle XIX fou un dels fenòmens més rellevants del període.

El **nacionalisme català** té les seues arrels en la Renaixença, però també és conseqüència del desenvolupament socioeconòmic de Catalunya, primera zona industrial d'Espanya, que havia fet de la defensa del proteccionisme un element aglutinador.

Les primeres formulacions polítiques en la dècada dels 1880 són obra de Valentí Almirall, que representa la vessant progressista del catalanisme, partidària de l'autonomia de Catalunya dins de l'estat Espanyol. La tendència conservadora del catalanisme, queda fixada en les "BASES DE MANRESA" (1892), que defensaven una organització confederal d'Espanya i la sobirania de Catalunya en política interior.

L'impacte de la crisi del 98 afavorí l'expansió del catalanisme i l'aproximació al mateix de la burgesia industrial, cada vegada més allunyada dels partits dinàstics. Així en 1901, va sorgir la Lliga Regionalista, partidària de l'autonomia, que es va convertir en la força hegemònica a Catalunya fins a 1923.

Al País Basc, el procés d'industrialització, que va afavorir una forta immigració, va enfortir un corrent defensor de la cultura tradicional, de la llengua i dels antics furs abolits rere l'última guerra carlina.

Al 1894, Sabino Arana, va fundar el Partit Nacionalista Basc (PNB), en torn de la defensa de la raça basca, de la religió i dels furs, que reclamava la independència del País Basc, tot i que va anar moderant el seu discurs cap a l'autonomisme.

En definitiva, la consolidació del nacionalisme Català i Basc, va ser conseqüència, no sols de les reivindicacions culturals, sinó del diferent ritme d'industrialització de Catalunya i del País Basc front a la resta d'Espanya de base agrària.

Això explica que els moviments regionalistes foren més febles i tardans a Galícia, València, Aragó i Andalusia.

- **L'ANARQUISME**, que penetrà amb força durant el sexenni democràtic, tenia la seua major implantació en Andalusia i Catalunya.

La repressió per part del sistema va afavorir que una part de l'Anarquisme optara per l'**acció directa**, amb l'objectiu d'atemptar contra els pilars bàsics del mateix: l'estat, la burgesia i l'església. Així, entre 1893 i 1897 es van produir atemptats contra personatges destacats de la vida política (Cánovas, Martínez Campos) o contra símbols

de la societat burgesa (Bomba al Liceu de Barcelona, atemptat contra la processó del corpus) que van generar una espiral de violència basada en el principi acció-repressió-acció.

La proliferació d'atemptats va accentuar la divisió de l'Anarquisme entre els partidaris de l'acció directa i els que propugnaven l'acció de masses (ANARCOSINDICALISME). Aquest nou corrent, amb més força a Catalunya, va impulsar la fundació de la **CNT** (Confederació Nacional del Treball) en 1910, que es considerava totalment apolítica i propugnava una acció revolucionària per mitjà de la vaga. Tot i ser una organització molt perseguida, es va convertir en el sindicat majoritari, amb més de 700.000 afiliats en 1917.

- **El SOCIALISME** tenia en Madrid, Biscaia i Astúries les seues zones de major influència. Partidaris de l'**acció política** sense renunciar a la revolució social, va impulsar la creació del **PSOE** (1879) i de la **UGT** (1888) que responia al model de sindicat de masses i arribà a 250.000 afiliats en 1923.

El PSOE va col·laborar amb altres forces d'esquerra i malgrat el "pucherazo" va aconseguir el seu primer diputat en 1910.

Defensor del parlamentarisme i de una política reformista, en favor de la classe obrera, va patir una forta controvèrsia rere l'esclat de la revolució Russa en 1917, que encoratjà el proletariat de tota Europa i portà una escissió minoritària, partidària de la revolució a la fundació del PCE (Partit Comunista d'Espanya) en 1921.

El problema econòmic

La restauració va heretar una gran crisi econòmica, agreujada per la crisi agrària, que es va estendre per Europa a l'últim terç del segle XIX, com a conseqüència del descens del preus agraris per l'importació a preus molt baixos dels cereals d'EEUU i Rússia, rere la successió de males collites entre 1879–1882.

La reducció dels preus conduí a una caiguda dels beneficis dels productors espanyols, que els grans propietaris tractaren de compensar baixant el sou dels jornalers, iniciant-se un període d'agitacions camperoles que es va estendre durant el primer terç del segle XX.

La crisi cerealista va anar acompanyada d'una crisi de la viticultura. Inicialment, el descens de la producció a França a causa de la fil·loxera (una plaga arribada d'Amèrica) va fer augmentar d'una manera extraordinària la demanda de vi espanyol. Però a finals de segle la plaga es va difondre lentament (en 1910 ja havia arribat al Mediterrani i al interior) per Espanya destruint centenars de milers d'hectàrees de vinya i va posar fi a l'edat d'or de les exportacions vinícoles.

La pressió dels productors de cereals, dels industrials tèxtils de Catalunya i dels siderúrgics de Biscaia, va dur des de 1870 a l'aprovació d'aranzels proteccionistes en sintonia amb la resta de països europeus que havien anat prenent mesures per estimular el producte intern davant la creixent competència entre els mateixos.

Però, el **proteccionisme** va obligar, tant a la indústria com a la població espanyoles a consumir productes nacionals, mes cars que els existents a altres països, fet que suposà una pèrdua del poder adquisitiu i una contracció de la ja escassa demanda, que va ser un dels factors determinants de la baixa taxa de creixement a Espanya fins a la Primera Guerra Mundial (1914–1918).

La conjuntura de la Primera Guerra Mundial

La neutralitat d'Espanya en el conflicte afavorí una extraordinària expansió econòmica, ja que es va convertir en subministradora de productes industrials i agraris d'ambdós bàndols bel·ligerants, la capacitat productiva dels quals havia estat molt minvada per la guerra. Però, l'incrementa de la demanda exterior, que va generar uns grans beneficis en els grans productors agraris i en els empresaris industrials generà un augment dels preus no acompanyat al mateix ritme per la pujada dels sous.

En conseqüència, les classes populars van patir un empitjorament del seu nivell de vida, que provocà un increment de la conflictivitat social amb una onada important de vagues i reivindicacions obreres, i un clima de tensió social que esclatà en la crisi de 1917 (juliol) i que posteriorment, es va veure estimulada pel triomf de la revolució Russa de 1917 (novembre), que exercí una extraordinària influència en les organitzacions obreres de tot el mon, que consideraven Rússia (os s'havia instaurat una dictadura del proletariat) com l'exemple a seguir. Així, la conjuntura econòmica derivada de la primera guerra mundial (augment dels beneficis empresarials, disminució del poder adquisitiu dels treballadors) va accentuar...

El problema social (determinat per les enormes diferències socials fruit d'un molt desigual repartiment de la propietat i la riquesa, i per les difícils condicions de vida dels treballadors, que la incipient legislació laboral com la llei dels descans dominical (1904) o la creació de l'**Instituto Nacional de Previsión** (1908) dedicat a l'assegurança obrera, no fou capaç de millorar suficientment).

I creà un clima de tensió que encara es feu més evident quan la crisi de la postguerra va posar fi al període de eufòria econòmica, ja que la disminució de la demanda externa per la recuperació progressiva dels països en guerra rere la pau, no es va veure compensada per l'augment de la demanda interna, donat que la població espanyola havia perdut poder adquisitiu, fet que obligà a una reestructuració de la producció i generà un augment de l'atur.

Els sindicats van augmentar notablement la seua afiliació, especialment la CNT, i la conflictivitat obrera generà en una radicalització extrema, que fou un dels factors mes importants de la descomposició del sistema entre 1918 i 1923, amb fenòmens d'especial virulència com el Trienni Bolxevic (1818-1821) a Andalusia o el "Pistolisme" (1916-1923) a Barcelona.

Aquesta greu conflictivitat social fou un dels factors invocats per Primo de Rivera, capità general de Catalunya, per a justificar el colp d'estat contra el sistema en 1923.

El problema regional

Ve determinat per la dificultat d'articular un estat integrat per territoris amb llengües i cultures pròpies i amb diferents ritmes de creixement econòmic front al centralisme uniformitzador de l'estat liberal, contra el qual reaccionen diverses forces polítiques.

Les primeres propostes descentralitzadores provenien del republicanisme federal (partidaris d'un federalisme des de dalt), de l'anarquisme (partidari d'un federalisme des de baix), i del carlisme (defensors dels antics furs). A finals del segle XIX sorgiren propostes descentralitzadores (autonomia o independència) del nacionalisme polític, especialment basc i català, que han condicionat notablement la vida política fins a l'actualitat.

Rere la pujada al tron d'Alfons XII (1902), els intents regeneracionistes dels partits dinàstics impulsaren una descentralització de l'administració. El conservador Maura buscà una aproximació al nacionalisme català moderat (Lliga Regionalista) concedint més autonomia als ajuntaments i a les diputacions (òrgans de govern provincial).

A partir de 1910, el govern liberal de Canalejas va elaborar la Llei de Mancomunitats que acceptava la possibilitat de la unió de les diputacions provincials per a fer-se càrrec d'alguns serveis públics, però el projecte va ser interromput per l'assassinat de Canalejas per un anarquista en 1912.

Finalment, la Llei de Mancomunitats va ser aprovada pel nou govern conservador de Dato en 1914, i només es va constituir la Mancomunitat de Catalunya.

El problema religiós

La posició de total preeminència de l'església en la vida política, social i cultural generà una creixent polarització ideològica al seu favor (clericalisme) o en la seua contra (anticlericalisme), en la qual va exercir un paper fonamental el recurs a la premsa i el control de l'educació.

L'Anticlericalisme presenta diferents alternatives:

- **L'ANTICLERICALISME POLÍTIC**, defés pel partit liberal, el republicanisme i el socialisme, aspirava a un estat laic (aconfessional), i una separació total de l'església i l'estat: autofinanciació de l'església, allunyament de l'educació pública, matrimoni civil, secularització dels cementeris.

El govern de Canalejas va aprofundir en la separació de l'església i l'estat i promulgà la "Ley del Candado" (1910) que limitava l'establiment de nous ordres religiosos.

- **L'ANTICLERICALISME INTEL·LECTUAL**, molt vinculat a l'anterior, propugnava l'allunyament de l'església de l'educació, ja que la considera un obstacle per al progrés cultural i científic del país.
- **L'ANTICLERICALISME PROLETARI**, a més de l'anterior, considerava l'església el principal obstacle per a l'alliberament de la classe obrera. I per als sectors més radicals, sobretot

anarquistes, es un dels principals objectes de destrucció. Aquest fort sentiment anticlerical esclatà en moments de forta tensió social, com la setmana tràgica de Barcelona en 1909, on s'incendiaren més de 80 establiments religiosos. I arribà a una gran virulència durant la segona república i la guerra civil (1931–1939).

El problema militar

L'exèrcit, junt a la corona i els partits dinàstics, era un pilar fonamental del sistema.

El partit liberal i el conservador renunciaren als cops de força (pronunciaments), com a mecanisme d'accés al govern, amb l'objectiu d'allunyar definitivament l'exèrcit de la vida política. A canvi, l'exèrcit tenia absoluta llibertat en els seus afers interns i una ampla rellevància social.

Tanmateix, el problema militar, determinat per l'estructura de l'exèrcit i per la seua funció, fou un dels factors principals de la descomposició del sistema.

- **ESTRUCTURA:** L'exèrcit presentava un excessiu nombre d'oficials respecte al dels soldats, en una proporció que superava en 5 vegades la de França. Això el convertia en un instrument ineficient i car, ja que la major part del pressupost es dedicava a pagar els sous i no es podia modernitzar el material, cada vegada més obsolet.

Aquesta ineficàcia es va fer palesa quan reviscolà la guerra de Cuba (1895 – 1898), 17 anys després, la Pau de Zanjón posara fi a la guerra dels 10 anys (1868 – 1878).

La incapacitat política d'iniciar un procés descentralitzador que dotara l'illa de certa autonomia, afavorí el ressorgiment de noves revoltes, que conduïren a la independència. José Martí (líder del Partit Revolucionari Cubà) inicià la insurrecció en 1895, Cánovas respongué enviant un exercit que no obtingué cap èxit. Després de l'assassinat de Cánovas (1997) el nou govern liberal inicià, a la desesperada, una estratègia de reconciliació concedint l'autonomia a Cuba, però ja era massa tard i els independentistes, que ja tenien el suport d'EEUU, no acceptaren el final de les hostilitats.

En 1898, els EEUU van declarar la guerra a Espanya, amb el pretext de l'enfonsament del cuirassat americà Maine, ancorat al port de l'Havana i van emprendre una guerra ràpida amb la total derrota espanyola.

En desembre es va signar la Pau de París, en la qual, Espanya abandonava Cuba, Puerto Rico i Filipines que, des d'aleshores, acabaren baix la influència Nord Americana.

El "DESASTRE" no suposà una gran crisi política ni econòmica. **La crisi del 98** fou una crisi moral, que va sumir la societat en un estat de pessimisme i frustració.

La crisi afavorí l'expansió del nacionalisme i d'un moviment intel·lectual que s'hi havia anant consolidant a l'últim terç del segle XIX i que propugnava la regeneració i modernització de la política espanyola.

El **Regeneracionisme** queda exemplificat en el pensament de Joaquín Costa, que defensava la modernització econòmica, social i cultural, i el desmantellament del “pucherazo”.

Els partits conservador i liberal, dirigits al començament del nou segle per Maura i Canalejas, per la seua banda, s’adaptaren a la retòrica regeneracionista i impulsaren una “revolució des de dalt”, però els projectes de reforma política no es posaren en pràctica davant la por als riscos d’una veritable participació democràtica, i el sistema de la Restauració, amb els mètodes de falsejament electoral, va sobreviure al “DESASTRE” quasi intacte.

A més, el “DESASTRE” va cohesionar un grup d’intel·lectuals coneguts com “La generació del ‘98” (Unamuno, Valle Inclán, Azorín, Pío Baroja...) caracteritzada per un profund pessimisme, per la crítica del endarreriment d’Espanya i per la reflexió sobre el seu paper en la historia.

Finalment, la crisi del 98, suposà l’orientació colonial Espanyola cap al nord d’Àfrica, en un moment en que les potències Europees havien inicial el repartiment colonial del continent.

La conferència d’Algeciras (1905), va permetre a Espanya la entrada en el repartiment colonial i es va establir un protectorat franco-espanyol al Marroc. A Espanya li corresponia el Rif, una zona molt accidentada geogràficament, però la presencia Espanyola fou molt contestada per les tribus Berbers, organitzades en cabiles.

En 1909, els Rifenys van infringir una derrota important tropes espanyoles al BARRANCO DEL LOBO i es va decidir incrementar el nombre de soldats amb reservistes, que havien d’embarcar al port de Barcelona, fet que va provocar una forta revolta popular amb el suport dels Anarquistes, Socialistes i Republicans.

La mobilització contra la guerra va esdevenir en un esclat espontani de les tensions socials acumulades, i els incidents al carrer (enfrontament amb les forces del ordre, barricades, atacs a centres religiosos...) es van multiplicar. El govern respongué declarant l’estat de guerra i l’exèrcit va posar fi a la revolta.

La repressió posterior fou tan dura que alçà una onada de protestes a tota Europa i es van dictar 17 condemnes a mort, de les quals es van executar 5, entre elles la de Ferrer i Guàrdia, impulsor de l’ESCOLA MODERNA (moviment de renovació pedagògica), que sense participar en els fets fou acusat de ser-ne l’inspirador.

Així, el sistema de la restauració sobrevisqué a la crisi de la Setmana Tràgica amb una simple substitució del govern conservador de Maura per un nou govern liberal, presidit per Canalejas.

Per altra banda, la guerra del Marroc generà un enfrontament pels ascensos entre els oficials “africanistes” (partidaris del ascens per mèrits de guerra) i els oficials “peninsulars”(partidaris del ascens per antiguitat).

Aquest enfrontament es convertirà en el detonant de la **CRISI DE 1917**.

La **crisi militar** començà amb el descontentament dels oficials “peninsulars” de baixa i mitjana graduació davant la pèrdua del seu poder adquisitiu, provocada per la gran inflació, generada per la primera guerra mundial.

Els militars van constituir associacions anomenades juntes de defensa que, amb un llenguatge regeneracionista, que culpava al govern dels mals de l'exèrcit i del país, demanaven una renovació política, la reforma constitucional i millores salarials, reivindicant l'antiguitat com únic criteri d'ascens.

Les reivindicacions militars i els seu discurs regeneracionista, contestades pel govern amb la suspensió de les garanties constitucionals i la suspensió de les corts afavoriren la **crisi política**.

Per iniciativa dels Nacionalistes, es va constituir a Barcelona la ASSEMBLEA DE PARLAMENTARIS CATALANS, que exigia la convocatòria de corts constituents per a la reforma de la constitució i de l'estat sobre la base de la descentralització.

Des de l'assemblea es va convocar una reunió de tots els diputats i senadors espanyols, però la majoria no respongué (sols acudiren 70 dels 760 convocats, fonamentalment socialistes i republicans). I la reunió fou dissolta per la Guàrdia Civil.

El major protagonisme de la protesta antigovernamental correspongué al moviment obrer. La **crisi social** motivada per la pèrdua del poder adquisitiu dels treballadors en un moment en que les empreses acumulaven uns beneficis considerables arribà al seu màxim a l'agost de 1917 amb la convocatòria d'una vaga general que tingué una incidència molt desigual (no va participar el camperolat, majoritàriament anarquista) però que arribà a paralitzar la vida ciutadana en Astúries i el País Basc i provocà greus incidents en Madrid i Barcelona.

La reacció del govern fou la repressió amb el recurs a l'exèrcit per aturar el moviment i amb un balanç final de més de 70 morts, 200 ferits i 2000 detinguts.

La crisi de 1917 no posà fi a la restauració fonamentalment perquè els tres fronts de la crisi no formaren un front comú: les juntes de defensa contràries a les peticions nacionalistes no recolzaren la protesta parlamentària ni els parlamentaris la protesta social reprimida pels mateixos militars davant del temor a un estat revolucionari de dimensions més grans que la reforma constitucional que ells demanaven.

- **FUNCIÓ:** El fet que la Guàrdia Civil fóra un cos militar afavorí que en els moments de gran conflictivitat social fóra recolzada per altres unitats de l'exèrcit, que, si bé era poc capaç en l'exterior, mostrava una gran eficàcia en la repressió interna.

Aquesta funció repressora, unida a la impopularitat de les quintes i de la guerra del Marroc, afavorí el sorgiment d'un fort antimilitarisme entre la població, mentre que en un ampli sector dels militars arrela l'autoconvicció de ser els “salvadors de la pàtria” i els garants de la monarquia i de l'ordre social davant la incapacitat dels polítics per a resoldre els problemes del

país. Aquesta visió salvadora és un dels principals pilars en els que Primo de Rivera justifica el seu colp en 1923.

LA CRISI I DESCOMPOSICIÓ FINAL DEL SISTEMA (1918-1923)

La Crisi de 1917 tingué com a conseqüència la formació de governs de concentració integrats pels líders dinàstics (conservadors i liberals) i amb la presència de altres forces polítiques (com la Lliga Regionalista), però les diferències entre els membres de les coalicions governamentals impossibilitaren qualsevol procés reformista i en 1918 es va tornar al torn.

Tanmateix, malgrat el frau electoral, cap partit dinàstic fou capaç d'obtenir una majoria suficient i els governs patiren una gran inestabilitat, alhora que es mostraren incapaços front a l'augment de la conflictivitat obrera estimulada per la crisi de la postguerra mundial i la influència de la Revolució Russa. Davant aquesta situació, els governs van emprar constantment el recurs a les mesures d'excepció, com la suspensió de les garanties constitucionals i la clausura del Parlament.

A Andalusia, la situació de misèria dels jornalers, agreujada per l'augment dels preus i reforçada per la influència de la Unió Soviètica, i la "fam de terres" donaren lloc al **TRIENNI BOLXEVIC** (1918–1921). Els anarquistes impulsaren revoltes amb cremes de collites, ocupacions i reparticions de terres. Molts municipis van estar controlats pels comitès de vaga.

El moviment es va estendre a La Mancha i Extremadura, per la fam de terres i el deteriorament de les condicions de vida, i fou controlat amb la declaració de l'estat de guerra (suspensió de les garanties constitucionals, llei marcial), la il·legalització de les organitzacions obreres i una forta repressió.

Les vagues també van afectar a les regions industrials. En Barcelona, la vaga de La Canadenca, empresa subministradora d'electricitat, va paraitzar el 70% de la industria en 1919.

Paral·lelament, la radicalització sindical i patronal a Barcelona va generar el fenomen del "**PISTOLERISME**" que s'havia iniciat en 1916, però va experimentar una escalada entre 1918 i 1923.

Alguns anarquistes, partidaris del activisme violent, atemptaren contra les autoritats, els empresaris i les forces de l'ordre. Al seu torn, els empresaris reaccionaren amb el recurs al "lock-out" (tancar l'empresa), però, fonamentalment, amb la contractació de pistolers a sou, per assassinar a dirigents obrers.

El general Martínez Anido, governador civil de Barcelona, va protegir els pistolers de la patronal i va imposar la LLEI DE FUGUES (la policia podia disparar als obrers en cas de fuga). En total van tenir lloc més de 800 atemptats, amb 226 morts, fonamentalment dirigents sindicals, però també importants empresaris i personalitats rellevants com el president del govern Eduardo Dato, assassinat en 1921.

En aquest context de crisi política, econòmica i social, la guerra del Marroc es convertirà en un factor fonamental de la caiguda dels sistema.

En 1921, el general Silvestre inicià una campanya per a afermar el control del territori al voltant de Melilla. Les cabiles de Abd el-Krim respongueren amb un atac a la guarnició d'Annual, que provocà unes 13.000 baixes i la pèrdua del territori ocupat.

El **Desastre d'Annual**, que feia palesa la deficiència de l'exèrcit, crispà l'opinió pública, majoritàriament contrària a la guerra, i accentuà el distanciament entre els militars i la classe política que es culpaven mútuament del desastre.

Es va iniciar un procés parlamentari per a indagar les responsabilitats polítiques i militars del desastre, amb l'oposició de l'exèrcit i el seu desig d'aturar la investigació, de la qual es podien derivar responsabilitats que arribaven fins al propi rei.

Les conclusions d'aquesta comissió parlamentària es coneixen com l'**Informe Picasso**. Però l'informe no va arribar mai a les Corts, ja que uns dies abans de la data prevista per al seu debat es va produir el colp d'estat de Primo de Rivera (1923), que el justificà com un remei indispensable per a salvar la pàtria davant el greu perill de revolució social (Primo, capità general de Catalunya era testimoni de la conflictivitat social coneguda com el "pistolisme" a Barcelona) i del desprestigi i la incapacitat del règim constitucional.

MARXISME:

MÉTODES DE LLUITA OBRERA:

- Acció revolucionaria
- Participació política

La tensió entre les dues opcions provocarà l'escissió del marxisme (1921).

- Creació de partits obrers----- PSOE
- Participació electoral.

COMUNISME
(PCE)

SOCIALISME O
SOCIALDEMOCRÀCIA
(PSOE)

ANARQUISME: Qualsevol estat limita la llibertat de l'home i ha d'estar objecte de destrucció.

MÉTODES DE LLUITA OBRERA:

- Acció directa

Exclou la participació política (mai funden partits polítics)

La vaga revolucionaria (ANARCOSINDICALISME)

No exclou, per a determinats sectors, el TERRORISME contra els pilars bàsics de l'estat i del capitalisme.

